

CHOLG'U IJROCHILIGI MAHORATI VA IJROCHILIK SAN'ATI ORQALI IQTIDORLI TALABALARNI IJROCHILIK MAHORATINI SHAKLLANTIRISH

Odilova Mushtariybonu

Andijon davlat pedagogika instituti

2-bosqich talabasi

Annotatsiya. Mavzuni yoritishdan maqsad iqtidorli talaba yokida o'quvchining ijrochilik mahoratini oshirish hamda san'atini oshirish, musiqiy tarbiya bilan ishlab uni oshirish. O'quvchining bo'sh vaqtida musiqiy faoliyat bilan birga band qilish.

Kalit so'zlar: ansambl ijrochiligi malakalarini hosil qilish, orkestrda ijro etishga qiziqishni o'yg'otish, uni tarbiyalash, o'quvchilarga cholg'u asboblarida ijroga o'rgatish metodlari, birinchi bosqichda tovushqatorli cholg'uda ohang ijro etish usuli.

Bolalar musiqiy cholg'ularida ijrochilik faoliyati

Zamonaviy musiqiy tarbiya tizimida ayniqsa, bolalar bog'chasida musiqiy mashg'ulotlar o'tkazishda musiqiy 'yinchoq va musiqa cholg'u asbolari o'ta muhim va nozik hisoblanadi. Bu faoliyat turi boshlang'ich maktabda ham qo'llaniladi. Bolalar musiqa cholg'ularida chalish - o'quvchilarning jamoaviy ijrochilik faoliyati turlaridan biridir. Uning dars (mashg'ulot)dagi o'rni - o'quvchining musiqiy qobiliyatini yuzaga chiqarish va rivojlantirish, kichik yoshdagi maktab o'quvchilarining badiiy tajribasini boyitish, ijrochilik faoliyatiga qiziqish o'yg'otishdir. Dars (mashg'ulot) sharoitida bolalar cholg'u asboblarida ijrochilik faoliyatini qo'llash bir necha o'quv-pedagogik vazifalarini hal etishga qaratilgan:

1) O'quvchilarni dars (mashg'ulot) va sinfdan tashqari hamda bo'sh vaqtlarda ijrochilik faoliyatiga undash; ularda badiiy did va qiziqishlar shakllanishiga yordam berish; jamoaviy ijrochilikka qiziqishlar shakllanishiga yordam berish; cholgular tembrlarini farqlash, ularning jaranglashdagi uyg'unligini his eta olishlariga erishish;

Musiqiy qobiliyatlarning (lad, ritm, shaklni his etish, tembr, melodik, garmonik eshituv, xotira)rivojlanishini faollashtirish;

O'quvchilarda musiqiy ifoda vositalarining ahamiyati haqidagi tasavvurni shakllantirish. Bu vazifalarni amalga oshirishda musiqiy-o'quv repertuari va ish metodlari hal qiluvchi ahamiyatga egadir. Dars (mashg'ulot)da qo'llaniladigan

musiqiy materialning eng asosiy xususiyati - uning serqirraligidadir, ya'ni bir yoki bir necha asarning o' zida bir qator tasavvur, malaka, ko'nikmalar shakllantirilishi imkoniyati borligidadir. Bundan tashqari, musiqiy material (musiqiy asar) o'quvchilar va o'qituvchining birgalikdagi ijrosi uchun qulay bo'lishi va ijodiy harakatlar shakllantirishga qaratilgan bo'lishi lozim. Bolalar cholgularida chalish eshituv va ovoz koordinatsiyasi (muvofiqligi) bush bo'lgan o'quvchilarning musiqiy-ijodiy rivoji uchun ham ayniqsa foydalidir. Musiqa o'qituvchisi (rahbari) musiqa cholg'ulari yordamida bolalarni musiqaga mos ravishda harakat qilishga o'rgatadi. Bolalar tanishib bo'lgan kuylariga mos ohang chalishni ritma mos usul berishni, engil bo'lgan kuylarni jro etishni, qo'shiq kuylash jarayonida jo'r bo'lishni o'rganadi. Bolalar cholg'ulari sof jaranglashi, toza sozinishi o'ziga xos tembriga ega bo'lishi, ko'rinishi va og'irligi jihatdan bolalarga mos bo'lishi kerak. Ta'mir talab cholg'ular bolalarga berilmasligi kerak.

Dars (mashg'ulot)lar natijasida o' quvchilar quidagilarni bilishlari lozim:

- cholg 'ular nomlarini va ularni extiyot qilish yullari; cholg'ular tembrlarini eshituvda farqlash va ularning ifodaviylik xususiyatlarini anglashlari;
- har qaysi cholg'u asbobida chalish usullari va yo'llarini o'rganish;
- cholg'ularda tovush hosil qilish va tovush yo'naltirishning (legato, stakkato) ifodaviylik ahamiyatini tushunish;
- ansambl ijrochiligi malakalarini hosil qilish, murakkab bo'Imagan kuylarni chala olish;
- tovush balandligiga ega cholg'ularda baland va past tovushlarning joylashuvini bilish, nota nomalari va ularning nota chizig'idagi o'rmini bilish.

Dars (mashg'ulot)dagi ish natijalari ko'proq cholg'ularga bog'liq. SHuning uchun ba'zi cholg'ularning tovush sifatiga, tovush hosil qilish texnikasi talablarini hisobga olish zarur.

Darsda bolalar cholg'u asboblarida ijrochilika o'rgatishning musiqiy-tarbiyaviy ahamiyati.

Bolalar musiqa cholg'ularida ijro bu o'quvchilarning jamoa bo'lib ijro etadigan faoliyat turlaridan biridir. Uning darsdagi ahamiyati -bolalarning musiqiy qobiliyatlarini kamol toptirish va rivojlantirish, boshlang'ich sinf o' quvchilarning badiy malakalarini boyitish, ijro faoliyatiga qiziqish o'yg'otish va uni rivojlantirishdan iborat. SHu bilan birga bolalarning musiqiy ijodkorlikka bo'lgan emotional munosabati, maqsad sari to'g'ri yo'naltirish va ijro usullarini o'zlashtirishlari muhimdir.

Musiqa cholg'ularida ijroni darsga kiritilishiga quidagi pedagogic vazifalarni kiritishimiz mumkin:

- darsda, darsdan tashqari va bush vaqtlarda bolalarning ijro faoliyatini rivojlantirish;

- badiy did va qiziqishni bolalarda rivojlantirishga imkoniyat yaratish;

- Orkestrda ijro etishga qiziqishni o'yg'otish, uni tarbiyalash;

- cholgular tembridan farqlashga, ularning yangrashidagi garmoniyani his qilishga o'rgatish;

- Musiqiy qobiliyatlarining rivojini tezlatish (faollashtirish) (metr hissini, ritm hissini, musiqa shaklini; tembr, garmonik, melodik eshituvni);

- Musiqiy nutq elementlari va musiqaning ifoda vositalari haqidagi taasurolarni shakllantirish

O'quv tarbiyaviy vazifalarni bajarayotganda - repertuar, ish uslubiga katta ahamiyat beriladi. Musiqiy materialning bosh xususiyati- bu uning universalligidir. Bu usha ijro etilgan barcha asarlar - tasavvur, malaka, ko'nikma, his-tuyg'ularing shakllanishiga asos bo'la oladi. Bundan tashqari musiqiy material o'quvchilar va o'qituvchining birga ijro etishi uchun va o'quvchilarning ijodiy faoliyatini rivojlantirishga qaratilganligi va qulay bo'lishi talab etiladi. SHunga qarab ular o'zlari qo'shiq va pesalarni yaratishlari yoki qayta ishlashlari mumkin. Bolalar cholg'ularida ijro etish eshituv va ovoz koordinatsiyasi bush darajada bo'lgan bolalarga juda foydalidir, undan tashqari kolgan bolalarga yanada murakkab cholg'uni o' zlashtirishgayaxshi tayyorgarlik vazifasini o'taydi. Mashg'ulotlar davomida o' quvchilar quyidagi natijalarga erishishlari darkor: cholg'ularning nomini va ularni saqlash qonun-qoidalarini bilishlari; eshitib turib cholg'uni tembr jihatdan farqlash va ularning fodali jihatlarini bilishlari, ajratishlari; har bir cholg'uda ijro etish usullarini va qo'llanishini bilishlari; tovush, tovush hosil bo'lishning ifodali xususiyatlarini tushunishlari; musiqaning ifodali vositalarini tushunish va ularni cholg'uda ijro bilan etkaza olishini, qo'llay olishni;

- ansambl bo'lib ijro etish, murakkab bo'lmagan kuylarni o'zi Mustaqil chalishni, dustlarinng ijro sifatini yaxshilash, malakalarini o' zlashtirshni; yuqori tovushli cholg'uda yuqori va past tovushlarining joylashuvini, notalar nomini va ularning nota yozuvida qanday yozilishini bilishi;

O'z partiyasini aniq o' qishni va o' zining improvizatsiyasini taklif etishni. Shu orkestrdagi cholgularning soniga, ularning tembriga, tovush hosil qilish texnikasiga, orkestr tarkibiga ahamiyat berish kerak. Boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan ishlashda eng oddiy cholg'ulardan

foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi. Bu musiqiy cholgular o'rta (zarbli)

guruhga kiruvchi cholg'ular ritmik hissiyotni rivojlantirishga qo'l keladi, ular aniq balandlikka ega uchburchak, tarelka buben, marakassalar, baraban va boshqa cholg'ular, hamda tovush balandligiga ega - qo'ng'iroqchalar, metallofonlar, ksilofonlardir. Barcha cholg'ular sof va yoqimli tovush hosil qilishi, tashqi ko'rinishi bilan bolalarning diqqat-etiborini jalb etishi, chiroyli, engil bo'lishi va ijrochilardan murakkab texnik vazifalarni talab etmasligi shart. Turli cholg'u asbobning ijro etish paytida o' quvchilarning tanasi, bo'yni va boshining erkinligiga etibor berish kerak.

Melodik bo'lmagan cholgular - klaves (yog'ochli tayoqchalar), blokklar (karobkachalar), brusok, tamburin (buben), baraban, marakassalar, uchburchak, kichik barmoq taqillatadigan tarelkachalar, osib qo'yiladigan tarelkalar, juft katta tarelkalar.

Klaves-yog'ochli tayoqchalar - ikkita tayoqchalar yashi yangraydigandaraxtpalisandrdan yasaladi. Tayoqchalarni bir-biriga uriladi. Tayoqchalarni shunday ushlash kerakki, ularning uchlari erkin bo'lishi kerak. Birinchi chap qo'lda, ikkinchisini unq qo'lga olib uriladi.

Melodik cholg'ular - alt metallofon va ksilofon - S1-S2, soprano metallofon va ksilofon S2-S3 alt qo'ng'iroqchalar S2-S3. Barcha notalar oktava pastda yoziladi. CHolgular asosan S-sl ga moslashtirilgan bo'ladi. O'zgaruvchanplastinkalar yordamida yaqin tonalliklarda ijro etishga imkoniyat beradi. Eng past ton hamisha tonallikning tonikasi bo'lib, ijro etiladigan yoki ko' ylanadigan asarning tonalligida bo'ladi. Ijro paytida cholg'ular o'quvchining beli buyi turishi kerak. Tayoqchalarni katta va ko'rsatkich barmoqlar orasida engil ushlash; barmoqlarni esa musht qilib siqib turish mumkin emas.

Tirsakdan to bilakgacha qo'l erkin bo'lsa, demak u to'g'ri harakat qilayapti.

Avval bolalarga tovush hosil qilishni taklif etish va ikkala qo'l bir vaqtda harakat qilishini kuzatish kerak.

Musiga madaniyati darslarida bolalar musiga cholg'ularini go'llash Darsda musiqa cholg'ularida ijroga orgatish, musiqiylashtirish vazifasini

bajarishda darsga xalaqit beradi, o' quvchilarni chalg'itadi degan fikr mavjud. Agar o'qituvchi II yoki III sinning beshinchi-oltinchi darslari davomida kiritsa, albatta bolalar cholg'u asboblarini organishda chalg'iydilar. Bunday holatni yuzaga keltirmaslik uchun, birinchi navbatda bolalarga musiqiy cholg'ular o'rniga oddiy shiqildoqlar va tayoqchalar berish zarur. Darsdan avval har bir o' quvchida u yoki bu o'quv quroli bo'lishi kerak. Ayrim cholg'ular buzilib qolishi mumkinligi ehtimoldan holi emas. CHunki bolalar ulardan qay yo'sinda foydalanish, vazifani bajarishda

uning to'g'ri yoki noto'g' riligini bilish jarayonida o' zlari ongli ravishda sezmay sindirib qo' yishlari mumkin.

Bolalarning musiqaga bo'lgan qiziqishi ma'lum bir intizomni o'rnatadi. Ilk darslarda cholg'ularni ayrim guruh bolalari qisqa muddatga oladilar. Ushbu guruh bolalarining ijrosini butun sinf kuzatadi va ijro sifatini og' zaki baholab beradi.

Berilgan vazifani guruhning barcha o'quvchilari yashi bajarganidan so'ng butun sinf o'quvchilari musiqiy lashtirishga taklif etiladi. Buni darning oxirida bajarish maqsadga muvofiq, cholg'ular esa qatorlarga qarab bo'lib beriladi: Birinchi qator - yog'ochli, ikkinchi qator - metall, uchinchi qator - shitirlovchi yoki tovushli cholg'ularda ijro etadi.

Sinfdagi tovush shovinidan xalos bo'lish uchun ovozsiz klaviaturalardan, ya'ni rasmlı metalloon yoki boshqa cholg'ularning suratlaridan foydalanish mumkin. Bunday tasvirlar har bir bola oldida bo'lishi shart. Bunday usul bolalarning ichki eshituvining faollashuviga katta ta' sir ko'rsatadi.

Sentyabr oyining o'rtasiga kelib (bu vaqtgacha bolalar ikkita ritmik birlik bilan tanishadilar - choraktali va nimchoraktali nota, past, o'rta va yuqori tovushlar, oddiy ritmik usullar) bolalar nafaqat ko'y lab, musiqani tanlab cholg'ularda ham ijro etadilar.

Bunda o'quvchilarni cholg'ulardan foydalanishda ehtiyot bo'lishni, ularni erkin ushlash kerakligi hamda ogohlantirib qo' yish kerak. O'qituvchi bolalarni cholg'u jarangi bilan topishtiradi. Tembr haqidagi ilk ma'lumotlarni birinchi darsdan oq mustahkamlash zarur. Buning uchun "aks sado" va ovozidan top o'ynini o'ynash mumkin.

O'quvchilarga cholg 'u asboblarida ijroga o'rgatish metodlari Cholg'ularda ijro jarayonida lad hissini rivojlantirish usullari. Lad hissini rivojlantirish maqsadida cholg'ulardan foydalanishga bir qancha sabablar mavjud. Boshlang'ich sinf o' quvchilari orasida musiqiy eshituv qobiliyati kuchsiz bo'lgan, eshituv va ovoz o'rtasidagi koordinatsiyasi yomon bo'lgan bolalar kam emas. Lad haqidagi tasavvurni o'zlashtirish ular uchun qo'shiqchilik faoliyatida ma'lum bir qiyinchiliklarni tug diradi. Musiq a cholg'ularida ijroda turli ko'rgazmali qurollar va emotional yondashuv usullardan foydalanish bolalarning musiqiy qobiliyatlarini faollashtiradi va musiqaga bo'lgan qiziqishini orttiradi.

Darsda o'quvchilarga musiqiy-didaktik material beriladi, uni kuylash va ijro etishlari mumkin. Bu didaktik o'yinlar asosida o' quvchilar major va minorning bosqichlari bilan va ularning harakterli intonatsiyalari bilan bosqichma-bosqich tanishadilar.

Birinchi organiladigan qo'shiq va pesalar albatta obrozlilik, bir vaqtning o'zida aniqligi va oddiy intonatsiyasi bilan hamda katta bo'lmagan tovush diapazoniga ega bo'lishi kerak. Ular majorning V va III yoki V va VI bosqichlarining ketma-ketligi yoki takrorlanishi asosida tuziladi.

Musiqiy materialda o'quvchilar aniq lad elementlari bilan tanishadilar.

Major yoki minorning intonatsiyasi bilan tanishganlaridan so'ng uni nota yozuvida yoki lad bosqichlarini qo'l belgilari orqali ko'rsatib o'rgatiladi, qo'shiq ohangini

tovushli cholg'uda ijro etishni bolalarga taklif etish tavsiya etilsa, maqsadga muvofiq bo'ladi. Birinchi bosqichda tovushqatorli cholg'uda ohang ijro etish usuli

qo'llaniladi, undagi natija orqali o'qituvchi bolalarning eshituvining rivojlanishini baholaydi.

Badily jarayonlardan bolalar ayrim ko'nikma va malakalarni yaxshi egallay olmasa, uni o'zlashtirdi deya olmaymiz. Bir vaqtning o'zi vokal improvizatsiyasi

birinchi va ikkinchi sinf o'quvchilarining ko'pchiligi uchun ma'lum bir qiyinchiliklar tug'iradi, lekin ijro ijodiy vazifani ikkinchi-uchinchi darsdan oq yaxshi bajaradilar. CHunki ohangni to'g'ri intonatsiya qilish ularga qiyin, cholg'u ijro esa osonroqdir.

Ladning bosqichlarini bug'inlar bilan nomlash cholg'u haqidagi fikrni qiyinlashtiradi. SHuning uchun notali matn bilan ishlashda bolalarning diqqatini nota belgilarini lad bosqichi o'rnida asoslash kerak. Buning uchun har bir notaga rakamlar, ya'ni bosqichiga mos qilib qo'yish zaruriyati tug'iladi. Y Ana o'quvchilar nota nomlarini aytishlari ham muhimdir. Masalan, qo'shiq «do» tovushidan

boshlansa, qo'shiqni bir bosqich yuqoriga ko'tarildi. Qo'shiq endi qaysi tovushdan

boshlanadi? - deya o'quvchilarga savol berilsa, o'quvchilarning diqqatini jamlaydi, fikrlashga majburlaydi. Albatta bu vazifani murakkab bo'lmagan materialda

qo'llashdan boshlanadi.

Agar cholg'u partiyasi qo'shiqning ritmik suratini takrorlasa unda o'quvchilar birgalikda ham kuylaydilar, ham ijro etadilar. Partiyalarda pauzalar uchrashi kuzatiladi. Ular ikki eshituvni rivojlantirish qiymatiga egadir. Lekin ular

bolalar uchun ma'lum bir qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Shuning uchun bu jarayon avvaldan tayyorgarlikni, maxsus usullarni talab etadi. Ilk malakalarni cholg'u pesalarda shakllantirish mumkin, «aks sado» yoki dialog qonuniyati asosida yozilgan, undan keyin esa qo'shiqqa jo'rlik qilish ustida ishlash mumkin. Unda zarb kuchli hissaga pauza esa, kuchsiz hissaga to'g'ri kelishi doim almashtirib turiladi. Ritm hissini rivojlantirishdagi vazifalarni o'yin shaklida borishi katta

ahamiyatga egaligi ma'lumdir. Ushbu vazifalarni bajarish uchun o'quvchilardan cholg'ular bilan tanishish, cholg'ularning musiqiy tasviriyligi va ifodaviylik imkoniyatlarini, tovush hosil qilish texnikasini bilish talab etiladi.

CHolg'ularni sinfdagi ritmik hissi kuchliroq bo'lgan bolalarga berilsa, maqsadga muvofiqdir. Avvaliga har bir cholg'u bilan alohida ritmik surat ishlanadi. Keyin esa ikkitadan fortepiano jo'rlicida ijro etiladi. Ushbu asar bir necha darslar davomida o'rganiladi va mustahkamlanib boriladi.

Yog'ochli qoshiqning kuchli va kuchsiz hissalariga urilishida bolalar adashib ketishlari mumkin. SHuning uchun bu cholg'u bilan alohida ishlash kerak. Masalan: 2-sinf dasturidagi «Qari navo» kuyiga qoshiq, doyracha , uchburchak, surnaycha va qarsak (chapak)ni jo'rlikka olindi. Har bir cholg'udan ikkitadan bo'lsa, 8 ta cholg'u va qolgan bolalar chapak bilan faqat 3 qismiga jo'r bo'lishadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan ishlashda, tabiiyki, eng sodda cholg'u asboblari qo'llanishi mumkin.

Bu cholg 'ular sof, mayin jaranglashi va ko'rinishi chiroyli, bezakli bo'lib, O'quvchilarni oziga jalb etishi hamda ijroda qulay bo'lishi talab etiladi. Ijro paytida gavda, bo' yin, boshning erkin holatiga e'tibor karatiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. AbdulinE. maols Apant / Mualanoe vospranic vthol, rup2 M. 1s4
2. Abdullin E., TSupin G. Programma, ustremlennaya v buduee // «Sovetskaya muzka», 1988, No10.
3. Alaev YU. Puti formirovaniya navukov mnogogolosnogo peniya v detskom xore/Muzikalnoe vospitanie v shkole, vp. 10, Moskva., 1985
4. Anisimov A. Dirijyor-xormeyster. L., 1976.
5. Apraksina O. Metodika muzikalnogo vospitaniya v shkole. Moskva., 1983.
6. Apraksina. O. A. Metodika muzikalnogo vospitaniya v shkole. (Uchebnoe posobie dlya ped. institutov po spets. 2119 «Muzika i penie») -M.: Prosvemenie, 1983-222s.
7. Arismendi A. Doshkolnoe muzikalnoe vospitanie. Moskva., 1989.

8. Archajnikova L.G. Professiya-uchitel muzuki. -M.: Prosveenie,1984. -110 s.
- 9.Asafev B.O xorovom iskusstve.Leningrad., 1980. -214st
- 10.Baxritdinova N.A. O'zbekiston bolalar xor madaniyati.Toshkent., 2002, - 110 b.
11. Vasileva A. Organizatsionne printsip rabot detskogo xora//Vopros metodiki prepodavaniya muzikalnx distsiplin. T., 1991
12. Vengrus L. Vokalno-xorovaya rabota s detmi doshkolnogo vozrasta. Avtoref.diss. na soiskanie uch. st. k. isk. L., 1988.